

ઘોરણા : 10 ગુજરાતી

પાઠ : 18

ભૂખશીય ભૂંડી ભીખ

સ્વાધ્યાય

પ્રશ્ન : 1 નીચે આપેલા વિકલ્પોમાંથી સાચો વિકલ્પ પસંદ કરી ખરા (✓) ની નિશાની કરો.

(1) કેમ ભાઈ, પટેલ, તું આ પેટિયું નથી લેતો ? આ વાક્ય કોણે ઉદ્દેશને કહે છે ?

(ક) શેઠ કળુને કહે છે.

(ખ) સિપાઈ કળુને કહે છે.

(ગ) રાજુ કળુને કહે છે.

(ધ) કળુ રાજુને કહે છે.

(2) કાળુ માને છે કે જગતમાં સૌથી ખરાબ બાબત....

(ક) કીતિની ભૂખ છે.

(ખ) માનવીની જરૂરિયાત છે.

(ગ) માનવીની ઈંધા છે.

(ધ) સ્વમાન ગુમાવી ભીખ માટે હાથ લંબાવવો તે છે.

પ્રશ્ન : 2 નીચેના પ્રશ્નોનોનાં એક-એક વાક્યમાં ઉત્તર આપો.

(1) દુકાળના વખતમાં લોકોને કોણે મદદ કરી ?

➤ દુકાળના વખતમાં લોકોને ડેગડિયાના મહારાજે મદદ કરી.

(2) કાળુ અને રાજુ ભૂંડામાં ભૂંડી બાબત કોને કહે છે ?

➤ કાળુ અને રાજુ ભૂંડામાં ભૂંડી બાબત ભીખને કહે છે.

(3) સદાવ્રતમાં અનાજ લેવા કોણ-કોણ ઉભા હતા ?

- સદાવ્રતમાં ઉલેલા માણસોમાં કાળુની આંખે એવા માણસો નજરે ચડ્યા, જેમણે ખળામાંથી ઉંચકાય એટલા દાણા બ્રાહ્મણોને દાન કરેલા. જેમના ધરમાં એક સમયે પુજ્ઞ ધાન હતું એવા પણ ત્યાં ઉભા હતા. નાની સરખી લૂંટકાટને શરમ માનનારો ને ભાઇનું દીધેલું ન લેનારો પણ આજે કંગાળ બનીને કતારમાં ઉલ્લો હતો.

પ્રશ્ન : 3 નીચેના પ્રશ્નનો બે-ત્રણ વાક્યોમાં ઉત્તર આપો.

(1) અંતે કણુ અનાજ માટેની મદ્દ લેવા શા માટે તૈયાર થાય છે ?

➤ કણુ અનાજ લેવા માટે અચકાતો જોઈને સુંદર શેઠ તને
બોલાવીને કહ્યું કે કુદરત આગળ આપણે સૌ લાચાર છીએ, તને
હાથ લાંબો કરતાં સંકોચ થતો હોય, ધર્માદાનું લાગતું હોય તો
કાલથી આ ઓટલા પર ઝડુ મારી જજે મુખ્યાજુ પાસેથી

ગાડી-તકીયા માંગનીને અહીં પાથરી દેજે. પણી તને એમ નહીં થાય
કે હું મફતનું લઉં છૂ. સુંદર શેઠની વાત સાંભળી અંતે કાળુ
અનાજ લેવા માટેની તૈયારી દર્શાવી.

(2) “બાવનાં બેય બગડયાં” એમ કાળુ શા માટે કહે છે. ?

➤ “તમારું છે ને તમને આપીએ છીએ. એમાં ધર્મદા જેવું કઈ જ નથી.”

સુંદરજી શેઠના આ સૂચનથી કાળુએ દોઢ પાશેર ખીચડી પોતાના

કાટેલા ધોતિયના છેડે બાંધી, પણ ત્યાંથી રવાના થતાં તેને હસવું

આવ્યું. તેને થયું કે આ તો ‘બાવનાં બેય બગડયા’ જેવો ઘેલ

થયો, કારણ કે કાળુ માને છે કે આમ કરવાથી ક્યારેય કોઇની પાસે
કઇ માગવું નહિ એ ટેક પળાઈ નહિ અને લીખ માગીને આ તો
મરવા જેવું થયું, સ્વમાન ન રહ્યું.

(3) સુંદરજી શેઠ વિશે પાંચ વાક્યો લખો.

- સુંદરજી શેઠ દેગડીયા ગામના મહાજન હતા. તેમનો પોશાક હતો: સકેદ ધોતિયું, અંગરખું, માથે સોનેરી તલાવાળી પાઘડી અને ગળે દુપણો. શેઠ સ્વભાવના ઉદાર હતા અને મોટા ગજના હતા. કાળું એ જ્યારે ધર્માંકું અનાજ લેવાની ‘નાં’ પાડી ત્યારે એનું સ્વમાન

સચવાય એ દ્રષ્ટિએ ઓટલા સાફ કરવાનું તેમજ ગાઈતકિયા
પાથરવાનું કામ સોંઘ્યું. ઉપરાંત કાળુને સૂચન કર્યું, “તમારું છે ને
તમને આપીએ છીએ, ભાઈ. ધર્માદા જેવુ એમાં કઈ નથી.”

પ્રશ્ન : 4 નીચેના પ્રશ્નોના સાત-આઠ લીટીમાં જવાબ આપો.

- (1) 'ભૂખથીય ભૂંડી ભીખ' વાર્તાના આધારે કાળુનું પાત્રલેખન કરો.
- 'માનવીની ભવાઇ' નવલકથામંડના મુખ્ય બે પાત્રો કાળુ અને રાજુ છે. છઘનિયા દુકાળની પરિસ્થિતિમાં ટકવા દેગડીયા આવ્યાં છે. જતિએ ઘેરૂત કાળુ સ્વમાની અને ટેકીલો જીવ છે. પોતાની જિંદગીમાં એણે કોઇની આગળ હાથ લંબાવ્યો નથી, પણ આ દુકાળે

તો કાળુના સ્વમાન, ગુમાન આત્માને જણે તહસનહસ કરી નાખ્યાં
છ. ભૂખને લીધે એની આંખો ઉંડી ઉતરી ગઈ છ. ભીખ માંગવી એ
તેના સ્વભાવમાં નથી. આ પરિસ્થિતિમાં દેગાડિયાના મહાજને
પોતાના કોઠારમાંથી ગામના સૌને ધાન આપવાનું શરૂ કર્યું, પણ
કાળુને એ ધાન લેતું પસંદ નથી. એ જણે કે મહારાજનાં કોઠારમાં
આમું જ ધાન હોય એની સામે હાથ લંબાવવાનો?

ભીખ માગવાની? રાજુ સમજાવે છે, પણ સ્વમાની તેમજ ટેકીલો
કાળું કઈ ગણકારતો નથી. એ હતાશાથી કહે છે કે ધરતી પર
પ્રલય થવા બેઠો છે એમાં કોઈ જીવવાનું નથી. ભીખ માટે કતારમાં
ઉલેલા અર્ધનંન હાડપિંજર સમા લોકોને જોઈ એનું હદય કાંપી
ઉઠે છે. “દોઢ પાશેર ખીચડી માટે હાથ લંબાવવાનો! ઘિક્કાર છે
આ અવતારનો! ઘિક્કાર છે આ જીવવુંચા!” સ્વમાની કાળુને સુંદરજી

શેઠ એક ઉપાય સૂચવતાં ઓટલા ઉપર અડુ ફેરવવાનું તેમજ
મુખ્યિયાના ગાડી-તકીયા પાથરવાનું કામ સોંપે છે. જેથી મફતનું
અનાજ લીધું નથી એટલો સંતોષ રહે. આથી સુંદરજી શેઠ પર
એને માન થયું અને પોતાના વિચારે એને બાલિશ લાગ્યા. એણે
દોઢ પાશેર ખીચડી પોતાના ઘોતીયાના છેડ લીધી તો ખરી, પણ
ફરી એનું સ્વમાન જાગી ઉઠ્યું, એને થયું આ તો બાવાનાં બેચ

બગડયાં જેવો ખેલ થયો. ટેક પણ ન રહી અને મરવા જેવું થયું.

એને સતત લાગે છે કે એમનું નસીબ જ કાણું છે ને ઓબ્બોય કાણો

છે. આમ, કાળુની વેદના તેનાં વાણી અને વર્તનમાં સતત ટપકતી

રહે છે. ચિત્ભ્રમ થતાં એ આખો દિવસ લવારો કર્યા કરે છે. એણે

સાચું જ કહું હતું કે “ભૂખ ભૂંડી નશી, પણ ભૂખશીય ભૂંડી લીખ છે!”

લેખકે અંતમાં ભલભલાના હદયને કંપાવી મૂકી તેવી કાળુની

મનઃસ્થિતિ વ્યક્ત કરતાં સાચું જ કહ્યું છે: “નથી વેઠાતાં, રામ
ભૂખોય નથી વેઠાતી ને આ લીખોય ! માટે ઝીકવા માંડ ! પણ
મકાનનો ઓટલો ચડતાં ખુદ કાળું જ ઝીકાઈ પડ્યો. પછી એ તો
ગરમ વિચારોને લીધે, ભૂખનો માર્યો કે ગમે તે કારણે હોય.”

(2) 'ભૂખથીય ભૂંડી લીખ' વાર્તાના આધારે દુકાળની ભયાનકતા તમારા
શબ્દોમાં આલેખો.

- બાર-બાર માસથી વરસાએ વરસ્યો નહોતો, મેઘરાજ જાણે રૂઠયા
હતા. પરિણામે ધરતી પર ચારે બાજુ વનમાં, ઝેતરોમાં, બજરમાં,
શેરીઓમાં જ્યાં જુઓ ત્યાં માનવીના હાડપિંજર સમા મૃતદેહો પડ્યા
હતા. તેમજ સ્વજનોની આંખોમાં સ્વજન ગુમાવ્યાની લીનાશ હતી,

પણ મોટે પ્રક્રિયા એ હતો કે આટલાં બધાં શબ્દને દાટવાં ક્યાં ? બાળવાં
ક્યાં ? ભૂખે માનવીઓનાં હાડમાંસ ગાળી નાખ્યાં હતાં. દેગાડિયાના
મહાજને કોઠારમાંથી સૌને અનાજ આપવાનું શરૂ કર્યું, પણ દરેકને
ભાગે આવતી દોઢ પાશેર ખીચડીથી પેટ ક્યાંથી ભરાય ? તેમ
છતાં જે કાઈ મળે તે લેવા કતારમાં ઉલેલા અર્ધનાં હાડપિંજર

થઈ ગયેલા માણસોની સ્થિતિ દ્વારા જનક હતી. આ માણસો પાસે
પહેરવા પૂરતાં કપડાં નહોતાં. આ દુકાળે લોકોને બેહાલ કરી મુક્ખા
હતા. આ દ્વારા પરિસ્થિતિ જોઈને કાળું કહ્યું, “ભૂંડામાં ભૂંડી ભૂખ
નહિ, પણ ભૂખથીય ભૂંડી ભીખ છે.” કાળુનું આ વિધાન તે સમયના
દુકાળની ભયાનક પરિસ્થિતિનો કરુણ ચિત્તાર છે.

(2) 'રાજુની મનોવ્યથા તમારા શબ્દોમાં આલેખો.

➤ દુકાળની ભીષણતાથી ગામનાં સૌ દુઃખી અને પરેશાન હતાં, પણ રાજુની મનોવ્યથામાં કરુણા અને લાચારી વિરેખ હતી. એક તરફ સ્વમાની કાળુને સમજવવાનો તો બીજું તરફ ગમે કે ન ગમે, બાળકોના પેટ માટે ભીખ માગવા જવાનું. એણે તો વાસ્તવિકતા સ્વીકારી લીધી હતી, પણ “આ પરિસ્થિતિમાં ભીખ માગવામાં શરમ

શાની ?" એ કાળુને સમજાવવું તેને માટે મુશ્કેલ હતું. એ માટે તે
કાળુ પાસે કરગારે છે. પોતાને કારણે કાળુ ભૂખે મરી જાય એ
એનાથી જુરવાતું નથી. આથી "મનેય તમારે મારી નાખવી છે ! "
એમ કહીને કાળુને પોતાની સાથે આવવા મજબૂર કરે છે. રાજુ પણ
જાણે છે કે દોઢ પાશેર ખીચડીથી કાઇ વળવાનું નથી.
એટલે "આજે હાથ ધરવાનો એક દોઢ પાશેર ખીચડી માટે ? ઘિક

પડ્યો એ અવતાર ને ધિક પડ્યું એ જીવદુંય !” તથા “આપણું
કપાળેય કાણું છે ને આ ઘોબોય કાણો નીકળ્યો.” કાળુનો આ
બબડાટ રાજુથી સહન થતો નથી, છતાં તે ચિડાઈને કાળુને
ઠપકો આપતાં કહે છે: “ડાકણા ભૂખ નથી, પણ ડાકણા ચિંતા છે.
માનવીનાં કાળજાંને ઘોટરી ખાય છે.” કાળુના આ શબ્દો: “આપણાં
ગુમાન અને આત્માનેય ઓગાળી નાખે છે, પાણી કરી દે છે.”

રાજુને બેચેન કરી મૂકે છે. કાળુને ધમકાવી, તેનું બાવડું જાલીને
હડસેલતી ‘છાનામાના ઘરે હેંડો’ એમ કહેતી રાજુનો અવાજ ફીલો
પડી જાય છે. આમ, એક તરફ ભૂખની પીડા અને બીજુ તરફ આ
હાલતમાં કાળુને સાચવવાની ચિંતાથી ઘેરાયેલી રાજુની આ
મનોવ્યથા ખરેખર હદયને વીંધી નાખે છે.

Thanks

For watching